

Suomen talouden tila ja tulevaisuus: Arvio talous- ja työllisyyspolitiikasta¹

¹ Kiitän Terhi Järvikareta, Annaliina Kotilaista, Harri Kähköstä, Marja Paavosta, Sari Sontagia, Markku Stenborgia ja Sami Yläoutista hyödyllisistä huomioista. Sanoistani vastaan kuitenkin itse.

Suomen talouden tila ja tulevaisuus: Arvio talous- ja työllisyyspolitiikasta

Joitakin nostoja

Talouspolitiikan keskiössä työllisyyttä ja kasvua tukevat toimet

- Tarvetta tukea talouden kokonaiskysyntää finanssipolitiikalla ei ole. Suotuisan suhdanteen myötä syntyvät tulot pitäisi käyttää vahvistamaan julkista taloutta.
- Loputtomat leikkauslistat tai alijäämien kattaminen verotusta kiristämällä eivät ole tarkoituksenmukainen ratkaisu julkisen talouden rahoitusongelmiin. Julkisen talouden rahoitus-epätasapainon korjaamiseksi tarvitaan talouden rakenteiden kautta vaikuttavia ratkaisuja.
- Käynnissä olevalla neuvottelukierroksella työkustannusten nousu on jäämässä keskeisiä kilpailijamaita alhaisemmaksi. Palkkamalattia tarvitaan jatkossakin.

Työttömyys- ja muun sosiaaliturvan luomat kannusteet palkata ja ottaa vastaan työtä

- Julkista taloutta vahvistavat oleellisesti vain sellaiset työttömyys- ja muun sosiaaliturvan uudistukset, joissa mahdollisimman suuri kannustinvaikutus saadaan aikaan mahdollisimman pienin kustannuksin julkiselle taloudelle. Pidemmällä aikavälillä lisääntyvä työllisyys ja vähenevä työttömyys kompensoivat epäsuotuisia tulonjakovaikutuksia, joita uudistuksilla voi olla lyhyellä aikavälillä.
- Laajentamalla mahdollisuuksia ansaita tuloja menettämättä sosiaalietuutta, yhdistää työttömyyskorvaus ja osa-aikatyö tai maksaa osa palkasta avustuksena voidaan luoda työpaikkoja, joissa ei edellytetä korkeaa osaamista. Tuettu työ ei kuitenkaan voi olla pysyvä työn muoto muille kuin erityisryhmille.

Työmarkkinat ja elinkeinotoiminnan tuet ja sääntely

- Vain osa Suomessa yrityksille maksettavista tuista tukee uusia rakenteita, uusia teknologioita ja niiden leviämistä, tuottavuutta ja voimavarojen tehokasta käyttöä. Luopumalla epätarkoituksenmukaisista tuista voidaan joko jättää keräämättä verot, joilla tuet rahoitetaan, tai kohdistaa tuet kohteisiin, jotka edistävät innovaatioita ja tuottavuuden kasvua.

Yhdyskuntarakenne, liikennetarkaisut, asuntomarkkinat ja asuntojen rakentaminen

- Hallinnollisia menettelytapaviipeitä, jotka liittyvät maankäyttöä, asumista ja liikennettä koskeviin ratkaisuihin ja prosesseihin, pitäisi pystyä lyhentämään.
- Kasvukeskuksiin tarvitaan lisää asuntoja. Jos kaavoitusprosessi kestää vuosia, prosessia pitää nopeuttaa. Jos rakentamismääräykset ja niiden taustalla olevat perustelut tuntuvat kansalaisista vaikeilta ymmärtää ja soveltaa, määräyksiä pitää yksinkertaistaa. Jos rakentamismääräykset edellyttävät epätarkoituksenmukaisia ratkaisuja, jotka nostavat rakentamisen kustannuksia tarpeettomasti, määräyksiä pitää muuttaa.
- Asunto-osakkeiden ja kiinteistöjen kaupan varainsiirtovero heikentää työvoiman liikkuvuutta. Kasvattamalla kiinteistöverojen osuutta kuntien tuloissa kuntien kannustimet kaa-voittaa lisää maata ja nopeuttaa suunnitteluprosesseja vahvistuisivat.

Koulutus-, tutkimus- ja tuotekehitysinvestoinnit

- Oppivelvollisuuden nosto kasvattaisi vähintään toisen asteen tutkinnon suorittaneiden määrää. Yleisten työelämätaitojen, viestinnän sekä tiedon haku- ja omaksumistaitojen korostaminen ammatillisessa koulutuksessa parantaisi valmiuksia sopeutua taitojen ja ammattien muutokseen. Kun korkeakoulujen opiskelijavalinta perustuu enemmän ylioppilastutkintoon, nuoret pääsevät opiskelemaan nopeammin. Kun kandidaatin- ja maisterintutkinnot erotetaan toisistaan, koulutuksen keskimääräinen läpimenoaika lyhenee.

Verotus

- Kevennetään työn verotusta. Rahoitetaan kevennys kiristämällä kiinteistöjen verotusta, karsimalla alennettuja arvonlisäverokantoja, kiristämällä ympäristölle haitallisen kulutuksen ja tuotannon verotusta ja vähentämällä ympäristölle haitalliselle tuotannolle suunnattuja tukia. Luopumalla alennetuista arvonlisäverokannoista syntyisi myös tilaa alentaa yleistä arvonlisäverokantaa ja tukea työllisyyttä erityisesti palvelualoilla.

1. Talouden tilannekuva

Suomen talous kasvaa nyt ripeästi ja kasvu on laaja-alaista.

Uutiset maailmantaloudesta ja erityisesti Euroopasta ovat edelleen myönteisiä. Vientimarkkinat kasvavat ja vienti vetää. Sekä yritysten että kotitalouksien usko tulevaisuuteen on vahva. Yritykset investoivat uuteen tuotantokapasiteettiin ja palkkaavat uusia työntekijöitä. Työllisyys kohenee ja työttömyys alenee. Kotitaloudet uskaltavat kuluttaa.

Työllisyysaste on noussut ripeästi viime kuukausina, mutta on edelleen selvästi alhaisempi kuin muissa Pohjoismaissa. Ikääntyneiden miesten, synnytysikäisten naisten ja pelkästään peruskoulun tarjoaman koulutuksen varaan jääneiden nuorten työllisyysasteet jäävät enimmin jälkeen Pohjoismaisista verrokeista. Niitä työttömiä, joiden on vaikea työllistyä noususuhdanteessakin, on arvioiden mukaan 6-8 prosenttia työvoimasta. Samaan aikaan avoimia työpaikkoja on entistä enemmän. Vaikka työttömiä on edelleen runsaasti, yritykset eri toimialoilla ja alueilla kertovat, että osaavasta työvoimasta on yhä suurempi pula.

Talouden kasvu lisää verotuloja ja vähentää työttömyysmenoja. Menojen kasvua hillitsevät päätökset kohentavat valtion ja kuntien taloutta. Toisaalta väestön ikääntyminen kasvattaa julkisia eläke-, terveys- ja hoivamenoja ja hidastaa alijäämän pienenemistä. Julkisen talouden alijäämät pienenevät ja velkaantuminen hidastuu, mutta vain väliaikaisesti.

Suhdannesyklin tasaannuttua kasvu uhkaa hidastua prosentin puolentoista haarukkaan. Koska väestö ikääntyy vääjäämättä, tehdyn työn määrä ei juuri kasva. Siksi talouden kasvu jää pelkästään tuottavuuden kasvun varaan. Puolentoista prosentin tuntumaan asettuva tuottavuuden kasvukin olisi saavutus teollisuustuotannon taantuman myötä palveluvaltaistuneessa taloudessa.

Kaikkien Suomen julkisen talouden kestävyyttä arvioivien tahojen mukaan nyt nähtävissä oleva talouden kasvu ei riitä rahoittamaan nykyisen lainsäädännön kansalaisille tarjoamia etuuksia ja palveluja pitkällä aikavälillä. Väestörakenne muuttuu nopeasti, kun suuret ikäluokat vanhenevat ja suomalaisten elinikä ylipäättään pitenee. Ainoa kasvava ikäluokka ovat yli 75-vuotiaat.

Tuoreimman uudistuksen myötä eläkejärjestelmän rahoitus lepää kestävällä pohjalla. Ikääntyneet, erityisesti yli 75-vuotiaat käyttävät runsaasti yhteiskunnan tarjoamia hoito- ja hoivapalveluja, mikä heikentää julkista taloutta merkittävästi pitkälle 2030-luvulle.

Väestön ikääntymisen vuoksi julkinen talous uhkaa lukkiutua rakenteellisesti alijäämäiseksi. Jos näin käy, julkinen velka suhteessa kokonaistuotantoon alkaa kasvaa uudelleen 2020-luvulla.

2. Talouspolitiikan raamit

Talouden toimintaperiaatteet asettavat raamit julkiselle taloudenpidolle ja talouspolitiikalle.

- Julkiset palvelut rahoitetaan veroilla, jotka kannetaan arvonlisäyksestä. Velattomuus ei ole mielekäs tavoite, mutta velkaantua ei voi yli talouden potentiaalisen kasvun määrittämän kantokyvyn.
- Talouden kasvu perustuu pääomaan, työhön ja työn tuottavuuteen. Hyvinvoinnin kasvu perustuu tuottavuuteen. Tuottavuuden kasvu perustuu osaamiseen ja uusiin tapoihin käyttäen pääomaa ja tehdä työtä.

- Suhteelliset hinnat ohjaavat kotitalouksien ja yritysten valintoja. Talouden rakenteet vaikuttavat suhteellisiin hintoihin ja luovat kannusteita.

Talouspolitiikalla voi vaikuttaa taloudenpitäjien valintoihin – kun muutetaan rakenteita, valintojen väliset suhteelliset hinnat muuttuvat ja kansalliset ja yritykset sopeutuvat uusiin hintasuhteisiin muuttamalla valintojaan.

Talouden rakenteiden ja toiminnan väliset kytkennät ovat moninaiset ja monimutkaiset – lähes kaikki vaikuttaa kaikkeen. Suuria kokonaisuuksia ja niiden vaikutuksia talouteen on vaikea arvioida. Vaikutusten mittaluokka on usein epävarma ja vaikutusviipeet pitkiä.

Voi olla mahdollista toteuttaa suuriakin uudistuksia, jotka kirpaisevat lähes kaikkia lyhyellä aikavälillä, jos ne tarjoavat etuja lähes kaikille pidemmällä aikavälillä. Yleensä eteneminen pienemmin askelin on tarkoituksenmukaisempaa. Etenemällä pienin askelin yksittäisten uudistusten vaikutukset talouteen, työllisyyteen ja julkiseen talouteen jäävät pieniksi. Pieninkin askelin pääsee silti perille, kun päämäärä on kirkas, reitti mietitty ja etapit asetettu reitin varrelle johdonmukaisesti.

3. Talouspolitiikan keskiössä toimet työllisyyden ja kasvun tukemiseksi

Taantuma on jäänyt taakse ja talous elää vahvaa kasvukautta. Kapasiteetti alkaa olla täyskäytössä. Osaavasta työvoimasta alkaa olla pulaa. Tuotantokuilu on umpeutumassa nopeasti. Tarvetta tukea talouden kokonaiskysyntää finanssipolitiikalla ei ole. Talous ei kaipaa nyt lisää kysyntää vaan kapasiteettia, jonka varassa talous voi kasvaa nopeammin tulevaisuudessa. Suotuisan suhdanteen myötä syntyvät tulot pitäisi käyttää vahvistamaan julkista taloutta eli pienentämään velanottoa.

Julkisen talouden rahoitusepätasapaino on rakenteellinen ongelma.

Se, että hoitoon ja hoivaan kohdennettavat julkisen talouden menot uhkaavat kasvaa jatkuvasti nopeammin kuin julkisen talouden tulot, asettaa muut julkisen talouden menot jatkuvan leikkauspaineen alle. Jos hoito ja hoiva vaatii yhä suuremman osan julkisista tuloista, muita menoja täytyisi karsia, jotta alijäämät eivät paisuisi eikä velka alkaisi kasvaa kiihtyvällä vauhdilla.

Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen tuotantoa täytyy tehostaa, jotta hoidon ja hoivan menojen kasvu hidastuisi ilman, että palveluista täytyy tinkiä. Hallituksen maakunta- ja SOTE-uudistus avaa tien, toimeenpanoa seurataan tarkasti ja mallia säädetään tarvittaessa. Myös muita kuin hoidon ja hoivan menoja pitää arvioida kriittisesti, esimerkiksi säännöllisin menokartoituksin. Niiden kautta voidaan löytää menoja karsittavaksi tarvittaessa.

Loputtomat leikkauslistat eivät ole kestävä ratkaisu julkisen talouden rahoitusongelmiin, koska leikkuriin joutuisivat lopulta myös investoinnit, tuet ja palvelut, joilla luodaan osaamista ja edellytyksiä innovaatioille, tuottavuudelle ja hyvinvoinnin kasvulle tulevaisuudessa.

Alijäämien kattaminen verotusta kiristämällä ei ole tarkoituksenmukaista. Korkea verotus heikentää kansalaisten ja yritysten kannusteita tehdä ja tarjota töitä sekä pyrkiä eteenpäin, enempään ja parempaan. Suomen kokonaisveroaste on jo nyt hyvin korkea ja kansainvälinen verokilpailu on uhka veropohjille. Siksi on todennäköistä, että verotuksen kiristäminen entisestään heikentäisi talouden kasvua. Lisäksi on epävarmaa, että lisäverotulot todella ohjautuisivat talouden kasvua tukeviin kohteisiin.

Julkisen talouden rahoitusepätasapainon korjaamiseksi tarvitaan talouden rakenteiden kautta vaikuttavia ratkaisuja, jotka lisäävät julkisen talouden tuloja ja pienentävät menoja pitkällä aikavälillä. Tehokkaimpia keinoja ovat julkisen palvelutuotannon tehostaminen ja työllisyysasteen nostaminen. Vain korkeamman tuottavuuden ja työllisyyden avulla voimme rahoittaa hyvinvointivaltioon kuuluvat etuudet ja palvelut kestäväällä tavalla.

Oleellista on, että talouden voimavarat saadaan käyttöön laajemmin. Suotuisa suhdanne on otollista aikaa uudistaa rakenteita niin, että talouden kasvun ja työllistymisen edellytykset kohenevat. Työvoiman kysynnän ja tarjonnan parempi yhteensopivuus, työvoiman tarjonnan kasvu ja korkeampi tuotantopotentiaali loisivat taloudelle tilaa kasvaa nopeammin ilman, että hinta- ja kustannuspaineet kasvavat.

Vahva kysyntä vaimentaa epäsuotuisia vaikutuksia, joita työvoiman tarjontaa kasvattavista uudistuksista voi aiheutua lyhyellä aikavälillä. Lisäksi suunnittelemalla ja toteuttamalla uudistukset hyvin, kasvaa luottamus siihen, että uudistukset voivat todella ratkaista ongelmia. Tämä vaimentaa uudistusten mahdollisia epäsuotuisia vaikutuksia myös lyhyellä aikavälillä.

Korkeampi työllisyys tarkoittaa, että työvoimaan osallistumisasteiden pitää nousta väestöryhmissä, joissa ne ovat alhaisia. Korkeampi työllisyys tarkoittaa myös, että työvoiman pitää liikkua joustavammin sieltä, missä sitä on, sinne, missä sitä tarvitaan. Yhteiskunnan rakenteiden pitää tukea työllisyyden ja tuottavuuden kasvua. Kitkoista ja kapeikoista pitää päästä eroon.

Toimien keskiössä olisi tarkoituksenmukaista olla

- työttömyys- ja muun sosiaaliturvan luomat kannusteet palkata ja ottaa vastaan työtä,
- työmarkkinat ja elinkeinotoiminnan tuet ja sääntely,
- yhdyskuntarakenne ja liikenne- ja ratkaisu,
- asuntomarkkinat ja asuntojen rakentaminen,
- koulutus-, tutkimus- ja tuotekehitysinvestoinnit,
- verotus.

Onnistuneesti toimeen pantuina uudistukset kohentavat työllisyyttä, tuottavuutta ja kasvua vähitellen. Vaikutusviipeet voivat kuitenkin olla pitkiä. Siksi talouden ja työllisyyden kasvun edellytyksiä pitää tukea myös muilla tavoin.

Palkanmuodostus ja kilpailukyky ovat viime vuosina tukeneet työllisyyttä ja tuotannon kasvua. Yritysten kustannuskilpailukyky on kohentunut sekä kilpailukykysojimuksen että palkkamaltilin ansiosta. Palkkamaltili hillitsee sekä työvoimakustannusten että muiden tuotantopanosten hintojen nousua. Myös käynnissä olevalla neuvottelukierroksella maltili on pitänyt – työvoimakustannusten nousu on jäämässä tärkeimpiä kilpailijamaita alhaisemmaksi. Maltilia tarvitaan jatkossakin. Pitkän taantuman jäljiltä takamatka Suomen taloudessa on pitkä.

Yhteiskunnan rakenteiden muodostama toimintaympäristö on Suomessa pääosin kilpailukykyinen. Talouden reaalista kilpailukykyä kartoittavien WEF:n ja IMD:n raporttien mukaan Suomi on edelleen yksi maailman kilpailukykyisimmistä maista, vaikka onkin menettänyt asemiaan viime vuosina. Todelliset tulokset – toteutunut työttömyys, työllisyys, talouden ja tuottavuuden kasvu, elintason nousu – osoittavat kuitenkin, että Suomi on talouden potentiaaliin nähden alisuoriutuja.

3.1. Työttömyys- ja muun sosiaaliturvan luomat kannusteet palkata ja ottaa vastaan työtä

Koska kaikki järjestelmät vaikuttavat osaltaan työllistymisen kannustimiin, uusia kannustimiin vaikuttavia toimia suunniteltaessa on tarkasteltava vero- ja sosiaaliturvajärjestelmää yhtenä kokonaisuutena. Kokonaisuuden muuttaminen ei ole helppoa, koska muutoksen yhteydessä joudutaan asettamaan vastakkain muutosten kannustinvaikutukset, tulojakovaikutukset ja kustannukset julkiselle taloudelle.

Uudistuksiin ryhdyttäessä ei ole realistista odottaa, että löydetään ratkaisu, jossa suuret kannustinvaikutukset ja pienet tulojakovaikutukset yhdistyvät pieniin kustannuksiin julkiselle taloudelle lyhyellä aikavälillä. Tällaista ratkaisua ei ole. Siksi pitää valita, mitä vaikutuksia painotetaan. Julkista taloutta vahvistavat oleellisesti vain sellaiset ratkaisut, joissa mahdollisimman suuri kannustinvaikutus saadaan aikaan mahdollisimman pienin kustannuksin julkiselle taloudelle. Pidemmällä aikavälillä lisääntyvä työllisyys ja vähenevä työttömyys kompensoivat epäsuotuisia tulojakovaikutuksia, joita uudistuksilla voi olla lyhyellä aikavälillä.

Mahdollisista toimista on keskusteltu pitkään ja konkreettiset muutosehdotukset ovat olleet esillä useasti. Kotimaiset tutkimuslaitokset, IMF, OECD ja EU-komissio ovat korostaneet seuraavia toimia rakenteellisen työttömyyden alentamiseksi ja työllisyysasteen nostamiseksi:

- Porrastetaan työttömyysturvaa nykyistä voimakkaammin siten, että etuus on työttömyyden alussa nykyistä korkeampi, mutta alenee työttömyyden jatkuessa nykyistä nopeammin ja useamassa portaassa. Työttömyysturvan lyhentäminen voi olla osa uudistuskokonaisuutta. Osana kokonaisuutta pitää huolehtia, että työttömille työnhakijoille on tarjolla riittävästi ja kattavasti koulutusta ja työvoimapalveluita.
- Lisätään velvoittavuutta työttömyysturvan ehtona. Mitä pidemmäksi työttömyysjakso venyy, sitä tiukemmin ehtona työttömyysturvan saamiselle olisi velvoite – työttömyysturvan (osittaisen) menettämisen uhalla – vastaanottaa työllistymisen edellytyksiä vahvistavaa koulutusta tai työtä – myös yhä kauempaa kotipaikkakunnalta. Vuoden 2018 alussa käyttöön otettu työttömyysturvan aktiivimalli on tuorein sovellus tällä alueella. Riittävät ja kattavat työvoimapalvelut ja koulutus ovat osa myös tätä kokonaisuutta.
- Lievennetään tuloihin liittyvää harkintaa sosiaaliturvassa. Laajentamalla mahdollisuuksia ansaita tuloja menettämättä etuutta (turvan suojaosat), yhdistää työttömyyskorvaus ja osa-aikatyö (soviteltu työttömyyspäiväraha) tai maksaa osa palkasta joko työnantajalle tai palkansaajalle suunnattuna avustuksena (palkkatuki) voidaan luoda työpaikkoja, joissa ei edellytetä korkea osaamista. Muutokset kannustavat työttömiä myös tarttumaan osa-aikaiseen tai lyhytaikaiseen ja pienimuotoiseen työhön. Työn ja sosiaaliturvan yhteensovittamisella pyritään ylläpitämään tai parantamaan työnhakijoiden työmarkkinakelpoisuutta niin, että he voisivat työllistyä työmarkkinoilla ilman tukea. Tuettu työ ei voi olla pysyvä työn muoto muille kuin erityisryhmille.
- Vähennetään työttömyyden ja osa-/kokopäivätyön välisiin siirtymiin liittyvää byrokratiaa ja lyhennetään tukien maksatukseen liittyviä viipeitä. Myös tämä tukee työn ja sosiaaliturvan yhdistämistä ja kannustaisi työttömiä vastaanottamaan lyhytaikaista työtä ja ylläpitämään työmarkkinakelpoisuuttaan. Kansallisen tulorekisterin myötä edellytykset tähän vahvistuvat merkittävästi.
- Poistetaan työttömyysturvan lisäpäivät. Ne pidentävät ansiosidonnaisen työttömyysturvan kestoa ja siten heikentävät lisäpäiviin oikeutettujen ikääntyneiden työttömien työllistymisen kannustimia. Lisäksi lisäpäivät kannustavat työnantajia irtisanomaan ikääntyneitä työntekijöitä.
- Uudistetaan perhe-etuudet. Nykyinen perhe-etuuskokonaisuus heikentää naisten työmarkkina-asemaa, urakehitystä ja eläkkeitä. Erityisesti kotihoidon tuki on ongelmallinen.

Pidemmillä aikavälillä on tarpeen perata sosiaaliturvajärjestelmä ja uudistaa se kokonaisuutena kaikilta osiltaan työllistymistä ja työllisyyttä tukevaksi. Kokonaisvaltaisin uudistus, joka rakentuisi turvan nykyisen laajuuden ja tason perustalle, olisi yhdistää erilliset työikäisten tuet – työttömyysturva, asumisen tuet, toimeentulon tuet, pienituloisille kohdistetut verotuet ja lapsiperheiden tuet – yhdeksi yleistueksi (*universal credit*). OECD tarkasteli erästä tällaista sovellusta tuoreessa Suomen maakatsauksessaan. Yleistuessa on monia hyviä puolia. Tukea tarvitsevien tarvitsisi hakea vain yhtä yleistukea. Yleistuki olisi tarveharkintainen ja sopeutuisi automaattisesti tulojen muutoksiin. Yleistuki poistaisi kannustin- ja byrokraloukkuja. Yleistuki vaatii kuitenkin hyvää tietopohjaa ja hyvät tietojärjestelmät toimiakseen. Kansallisen tulorekisterin myötä edellytykset tähän vahvistuvat merkittävästi.

3.2. Työmarkkinat ja elinkeinotoiminnan tuet ja sääntely

Työmarkkinoiden toiminta näyttäytyy heikkona lenkkinä Suomessa talouden reaalista kilpailukykyä kartoittavissa WEF:n ja IMD:n raporteissa. Tämän ovat todenneet muutkin Suomen taloutta ja sen rakenteita säännöllisesti arvioivat tarkkailijat.

IMF kehotti 2017 Suomen artikla IV –raportissaan lisäämään joustavuutta palkanmuodostuksessa siirtämällä sopimusvaltaa enemmän yrityksiin. Talouspolitiikan arviointineuvosto totesi 2016 raportissaan, että paikallinen sopiminen ja joustoklausuulit, joihin liittyy takuu työpaikkojen pysyvyydestä, tarjoaisivat taloudellisiin vaikeuksiin joutuville yrityksille muitakin tapoja sopeutua ohimeneviin häiriöihin kuin lomautukset ja irtisanomiset. Lisäksi neuvosto totesi, että heikosti koulutettujen työllisyyttä kohentaisi ja maahanmuuttajien kotoutumista edistäisi, jos näille sallittaisiin väliaikaisesti vähimmäispalkkaa alhaisempi palkka, kunhan samalla pidettäisiin täydentävin toimin huolta näiden lisäkouluttamisesta ja riittävästä toimeentulosta.

Työnantajat ja palkansaajat sopivat palkoista ja muista työehdoista työmarkkinoilla. Hallitus tai eduskunta eivät ole osapuoli näissä neuvotteluissa. Sen sijaan verotuksen ja muun lainsäädännön kautta julkinen valta määrittää puitteet, joissa työtä tehdään ja yritykset toimivat.

Verotus, lainsäädäntö, markkinat ja kilpailu luovat kannustimet kehittää uusia teknologioita ja tuotteita. Toimivan kilpailun kautta teknologisen kehityksen hyödyt valuvat kansalaisille korkeampana elintasona. On vaikea nähdä, että markkinoiden toimintaa ja kilpailua voisi edistää liikaa.

Julkisen hallinnon ja lainsäädännön rakenteet tulee suunnitella talouden kokonaisuuden näkökulmasta, ei yksittäisten yritysten tai toimialojen näkökulmasta. On tärkeää, että rakenteet tukevat tuottavuutta ja työllisyyden kasvua niin, että talouden resurssit ovat aina mahdollisimman tehokkaassa käytössä. Tämä on aina viime kädessä sekä yritysten että kansalaisten etu.

Elinkeinotuet vaikuttavat niukkojen resurssien kohdentumiseen taloudessa. Parhaimmillaan ne tukevat ja pahimmillaan hidastavat talouden uusiutumista ja hyvinvoinnin kasvua. Tehokkaasti toimivat yritykset menestyvät markkinoilla ilman tukea. Jos markkinat toimivat, kilpailu ohjaa resurssit tehottomasta tuotannosta tehokkaampaan.

Selvitysten mukaan vain osa Suomessa yrityksille maksettavista tuista luo uutta eli tukee uusia rakenteita, uusia teknologioita ja niiden leviämistä, tuottavuutta ja voimavarojen tehokasta käyttöä. Toimialoja tuetaan ja suojellaan kilpailulta monesti kuluttajan ja veronmaksajan kannalta kestä-

tömin perustein. Kansantalouden kokonaisuuden kannalta on oleellista, että meillä on runsaasti terveitä ja kilpailukykyisiä yrityksiä, jotka työllistävät ja tuottavat arvonlisää. Se, millä toimialalla yritykset toimivat ei ole oleellista.

Elinkeinotuet rahoitetaan veroilla, ja vääristämällä kuluttajien ja yritysten valintoja verotus aiheuttaa hyvinvointitappioita. Kun luovutaan tehotonta tuotantoa ylläpitävistä tuista, voidaan joko jättää keräämättä verot, joilla tuet rahoitetaan, tai kohdistaa tuet kohteisiin, jotka edistävät innovaatioita ja tuottavuuden kasvua.

3.3. Yhdyskuntarakenne ja liikennematkaisu

Suuret kaupunkialueet ovat olleet talouden kasvun moottoreita Suomessa. Ei ole syytä epäillä, ett-eikö näin olisi jatkossakin. Kaupungeissa ihmiset, työvoima, pääoma, tieto, osaaminen, teknologiat, infrastruktuuri ja hallinto ovat tiiviissä kosketuksessa ja saatettavissa yhteen tavalla, joka luo innovaatioita, tuottavuutta, hyvinvointia ja kasvua. Tästä syystä kaupungit ovat olemassa ja elävät. Kaupungistuminen on kansalaisten ja yritysten vapaaehtoisista valinnoista syntyvä muutos. Tätä muutosta olisi epätarkoituksenmukaista pyrkiä suitsimaan.

Yhdyskuntarakenne ja liikennematkaisu ovat oleellinen osa kaupunkia. Ne luovat keskeiset puitteet, joissa kansalaiset ja yritykset toimivat. Kaupunkimainen tiivis yhdyskuntarakenne on monella tapaa tehokas – maankäytöllisesti, ajankäytöllisesti, logistisesti. Monipuoliset, kattavat ja luotettavat liikenne- ja tietoväylät sekä kaupungeissa että kaupunkien välillä ovat ehdoton edellytys sille, että kaupunkeihin kasautuneita voimavaroja kyetään hyödyntämään tehokkaasti.

Lainsäätäjät ja kaupunkien päättäjät voivat päätöksillään vaikuttaa, millaisiksi kaupungit muodostuvat ja kuinka pitkälle kaupunkirakennetta säätelevissä määräyksissä painotetaan tekijöitä, jotka edesauttavat innovaatioita, tuottavuutta, hyvinvointia ja kasvua. Olipa painotus mikä tahansa, hallinnollisia menettelytapavaipeitä, jotka liittyvät maankäyttöä, asumista ja liikennettä koskeviin ratkaisuihin ja prosesseihin, pitäisi pystyä lyhentämään.

3.4. Asuntomarkkinat ja asuntojen rakentaminen

Toimivat asuntomarkkinat tukevat työvoiman liikkuvuutta. Ne auttavat ihmisiä muuttamaan sieltä, missä työtä ei ole, sinne, missä työtä on. Ilman toimivia asuntomarkkinoita työmarkkinat eivät voi toimia tehokkaasti. Työllisyys jää tarpeettoman alhaiseksi ja työttömyys korkeaksi ja talouden voimavarat vajaalle käytölle.

Asuntojen rakentaminen lähtee kysynnästä sekä kaavoituksesta ja rakentamismääräyksistä, jotka luovat lähtökohdat tarjonnalle. Kaavoitus on kuntien päättäjien vastuulla. Kaavoitusta ja rakentamista säätelevät eduskunnan hyväksymä maankäyttö- ja rakennuslaki ja lain perusteella annettu valtioneuvoston asetus, valtioneuvoston sekä osin ympäristöministeriön asetuksina annettu Suomen rakentamismääräyskokoelma sekä kuntien omat yleis- ja asemakaavat sekä kuntakohtaiset rakennusjärjestykset. Näitä määräyksiä tulkitsevat ja niiden toimeenpanoa valvovat kuntien viranomaiset. Toimiva kilpailu ja tehokas kuluttajansuoja takaavat, että markkinoilla on tarpeeksi rakennuttajia ja rakentajia ja että myyjä ja ostaja ovat tasavertaisessa asemassa tilanteessa, jossa myyjä yleensä tuntee kohteen paremmin kuin ostaja. Asumisen eri muotojen neutraali kohtelu verotuksessa luo edellytykset sille, että kysyntä ja tarjonta kohtaavat tehokkaasti asuntomarkkinoilla.

Asuntomarkkinat toimivat juuri niin hyvin kuin niiden halutaan toimivan. Kasvukeskuksiin tarvitaan lisää asuntoja. Jos kaavoitusprosessi kestävästi vuosia, prosessia pitää nopeuttaa. Jos rakentamismääräykset ja niiden taustalla olevat perustelut tuntuvat kansalaisista vaikeilta ymmärtää ja soveltaa, määräyksiä pitää yksinkertaistaa. Jos rakentamismääräykset edellyttävät epätarkoituksenmukaisia ratkaisuja, jotka nostavat rakentamisen kustannuksia tarpeettomasti, määräyksiä pitää muuttaa.

Reilulla kädellä kaavoitetun tonttimaan, toimivan kilpailun ja asumisen eri muotojen neutraalin verokohtelun pitäisi riittää takaamaan, että markkinoilla on riittävästi liiketiloja, vuokra- ja omistus-asuntoja sekä kerros-, rivi- ja omakotitaloja kansalaisten tarpeisiin ja ettei asuntomarkkinoista muodostu kitkaa työvoiman liikkuvuudelle. Asunto-osakkeiden ja kiinteistöjen kaupan varainsiirtovero heikentää työvoiman liikkuvuutta. Useissa yhteyksissä on korostettu kiinteistöverotuksen roolin kasvattamista verotuksessa ja kuntien tulolähteenä. Lisäksi OECD toteaa tuoreessa Suomen maakat-sauksessaan, että kasvattamalla kiinteistöverojen osuutta kuntien tuloissa kuntien kannustimet kaa-voittaa lisää maata ja nopeuttaa suunnitteluprosesseja vahvistuisivat.

3.5. Koulutus-, tutkimus- ja tuotekehitysinvestoinnit

Investoinnit ovat innovaatioiden sekä tuottavuuden ja hyvinvoinnin kasvun edellytys. Investoinneista koulutukseen ja tutkimukseen syntyy osaamista. Investoinneista tuotekehitykseen, ohjelmis-toihin, koneisiin ja laitteisiin syntyy kapasiteettia, jolla innovaatiot, osaaminen ja työ muunnetaan tuotantomenetelmiksi, tuotteiksi, palveluiksi, tuottavuudeksi ja hyvinvoinniksi.

Koulutus on paras tapa varautua teknologiseen murrokseen. Työ ei katoa, mutta joidenkin taitojen kysyntä hiipuu ja ammatteja katoaa. Toisten taitojen kysyntä puolestaan kasvaa ja uusia ammatteja syntyy. Emme voi varmasti tietää, mitä kaikkea teknologisesta murroksesta seuraa. Taidot, jotka auttavat meitä hakemaan ja omaksumaan tietoa ja etsimään ratkaisuja, auttavat meitä paitsi luovi-maan murroksessa myös määrittämään murrosta ja hyötymään siitä.

Talouspolitiikan arviointineuvosto totesi 2017 raportissaan, että kansalaisten koulutustaso on alen-tunut hiljalleen, mutta trendinomaisesti Suomessa 2000-luvulla. Neuvosto suositteli, että koulutusta tulisi lisätä kaikilla tasoilla. Korkeakoulututkinnon suorittaneiden ja vähintään toisen asteen tutkin-non suorittaneiden määriä pitäisi kasvattaa.

Oppivelvollisuuden nosto kasvattaisi vähintään toisen asteen tutkinnon suorittaneiden määrää. Yleisten työelämätaitojen, viestinnän sekä tiedon haku- ja omaksumistaitojen korostaminen amma-tillisessa koulutuksessa parantaisi valmiuksia sopeutua taitojen ja ammattien muutokseen. Tutkinto-tavoitteita säätämällä ja korkeakoulujen opiskelijavalintaa tehostamalla korkeakoulututkinnon suo-rittaneiden määrät kasvaisivat. Kun opiskelijavalinta perustuu enemmän ylioppilastutkintoon, nuo-ret pääsevät opiskelemaan nopeammin. Kun kandidaatin- ja maisterintutkinnot erotetaan toisistaan, koulutuksen keskimääräinen läpimenoaika lyhenee. Kandidaatin tutkinto palvelisi koulutusta laaja-alaisesti ja sen suorittaisivat kaikki kolmannen asteen opiskelijat. Maisterin tutkinto keskittyisi sy-ventämään tieteellistä ajattelua ja tutkimusvalmiuksia ja sen suorittaisi vain osa kandidaatintutkin-non suorittaneista.

3.6. Verotus

Verotus ohjaa kansalaisten ja yritysten valintoja. Muuttamalla verotusta valinnat muuttuvat. Vero-tuksen avulla valintoja voidaan ohjata haluttuun suuntaan.

Kasvua tukeva verotus vääristää kansalaisten ja yritysten valintoja mahdollisimman vähän. Se tukee työllisyyttä niin, että työnteko on aina taloudellisesti kannattavaa, että kansalaisten kannattaa hankkia koulutusta ja ammattitaitoa ja että yritysten kannatta investoida, kasvaa ja luoda työpaikkoja. Se on pitkäjänteistä, ennakoitavaa ja vakaata.

Verotuksessa tulisi soveltaa mahdollisimman laajoja veropohjia ja matalia verokantoja. Suomen julkisen talouden rakenteellinen alijäämä ei jätä juurikaan tilaa alentaa kokonaisveroastetta eikä kokonaisverotuksen keventäminen sopisi talouden vallitsevaan suhdanteeseenkaan. Verotuksen rakennetta voi silti muuttaa kasvuystävällisemmäksi.

OECD esitti tuoreessa Suomen maakatsauksessaan uudistuskokonaisuutta, jossa työn verotusta kevennettäisiin ja kevennys rahoitettaisiin kiristämällä kiinteistöjen verotusta ja karsimalla alennettuja arvonlisäverokantoja. Arvonlisävero kohdistuu myös työhön, erityisesti palveluihin. Luopumalla alennetuista arvonlisäverokannoista syntyisi tilaa alentaa tarvittaessa myös yleistä arvonlisäverokantaa ja tukea työllisyyttä erityisesti palvelualoilla. Myös kiristämällä ympäristölle haitallisen kulutuksen ja tuotannon verotusta ja vähentämällä ympäristölle haitalliselle tuotannolle suunnattuja tukia voitaisiin rahoittaa työhön kohdistuvan verotuksen kevennystä. Samalla tuettaisiin kestävä kehityksen mukaisia valintoja.